

- историографии второй половины XIX – начала XX в.: Дис. ... канд. ист. наук / Э. В. Колосова. – М., 1975.
6. Бабич И. В. О Д. И. Иловайском и его учебниках // Иловайский Д. И. Краткие очерки русской истории. В 2-х ч. / И. В. Бабич. – М., 1992. – Ч. 1.
 7. Багдасарян В. Э. Иловайский Дмитрий Иванович // Общественная мысль России XVIII – начала XX века. Энциклопедия / В. Э. Багдасарян. – М., 2005.
 8. Дурновцев В. И., Бачинин А. Н. Ученый грызун: Д. И. Иловайский // Историки России. XVIII – нач. XX века / В. И. Дурновцев, А. Н. Бачинин. – М., 1996.
 9. Иванов А. “Смерти я не страшусь” Дмитрий Иванович Иловайский (1832–1920) // Русская линия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rusk.ru/st.php?idar=103913>
 10. Шаханов А. Н. “...В моих работах ничего не может устареть”: Д. И. Иловайский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://elib.org.ua/rushistory/ua_readme.php?subaction=showfull&id=1192089723&archive=&st_art_from=&ucat=18&

Ольга Владига

АРХЕОГРАФІЧНА СПАДЩИНА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В ІСТОРІОГРАФІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Грушевськознавчі студії протягом останнього двадцятиліття стрімко перетворилися на один із найбільш реномованих напрямків сучасної української історіографії. Історіографічні джерела такого успіху новітнього грушевськознавства сягають повоєнного часу, коли зусиллями представників української діаспори розпочалося системне вивчення творчої спадщини Михайла Грушевського. Попри загальну увагу до діаспорної грушевськiани, до сьогодні нез'ясованим залишається внесок учених у вивчення археографічної складової різнопланової діяльності видатного історика, що актуалізує наше звернення до цієї проблеми.

Початок Другої світової війни, форсоване запровадження радянської ідеології на Західній Україні остаточно унеможливили об'єктивний аналіз наукового доробку М. Грушевського на його Батьківщині. Після 1939 р., як стверджує О.Оглоблин, розпочинається новий етап розвитку української історіографії, що опинилась "на вигнанні" [1, 395]. Користуючись, через об'єктивні причини, обмеженою джерельною базою, українські історики, поряд із своїми західними колегами, осмислювали творчу спадщину видатного вченого, втім і його археографічний доробок. Розгляд лише друкованих творів, неможливість аналізу "індивідуальних" текстів, архівних матеріалів – одна з помітних рис цього періоду грушевськознавства, що тривав до кінця 80-х років.

"В післявоєнні роки, – зазначає Б. Будорович, – Грушевський переживає свого роду ренесанс" [2, 179]. У журналах "The Ukrainian Quarterly", "Ukrainian

Review" та в англomовних "Анналах" УВАН з'являється цілий ряд статей про різні аспекти його наукової діяльності. Ці публікації виконували здебільшого популяризаційну та пропагандистську функції, покликані відстояти ім'я вченого в дискусіях довкола поразки українських Визвольних змагань та ознайомити західну інтелектуальну спільноту з огроном творчої праці найвидатнішого гуманітарія. Зрозуміло, що сам формат цих публікацій не передбачав заглиблення у суть такої доволі спеціальної ділянки грушевськoзнавчого пошуку як археографічна діяльність М.Грушевського. В численних тогочасних публікаціях лише подекуди зустрічаємо згадки констатуючого характеру про публікаторську діяльність вченого та його внесок в організацію археографічних комісій [1, 395; 3, 10-15].

Ситуація почала змінюватися на початку 60-х років, коли ініціативна група на чолі Любомиром Винаром та Олександром Оглоблиним створили Українське історичне товариство та заснували його друкований орган журнал "Український історик". У 1966 р. члени УІТ своїми публікаціями започаткували новий міждисциплінарний напрямок – грушевськoзнавство. З того часу і до сьогодні на сторінках "Українського історика" регулярно з'являються грушевськoзнавчі дослідження, а томи за 1966, 1984, 1991, 1996, 2002, 2004, 2006 роки були цілковито присвячені згаданій тематиці [4, 226-233; 5, 102-109; 6, 177-192]. Прикметно, що поступово розбудовуючи структуру та обґрунтовуючи теоретико-методологічні засади нової дисципліни, її засновник Л.Винар серед першочергових завдань, які стоять перед грушевськoзнавцями, визначив також дослідження археографічної та джерелознавчої спадщини М.Грушевського [7, 12].

Потужним поштовхом до розширення грушевськoзнавчого пошуку стало широке відзначення століття з дня народження М. Грушевського. Серед величезної маси публікацій, у яких аналізувався життєвий та творчий шлях історика, в традиційному річищі йшлося про вагомість його археографічного доробку. Наприклад, у ювілейному томі "Українського історика" Л. Винар підняв цікаву проблему становлення археографічного методу М. Грушевського та його джерелознавчих студій під час навчання в Університеті св. Володимира в Києві [8, 26-32]. Засновник грушевськoзнавства слушно відзначив, що саме під керівництвом В. Антоновича молодий історик пройшов "солідну школу архівальної роботи", опанував джерелознавство та основні методи історичного дослідження, а згодом цей досвід переніс на галицький ґрунт.

Останню тезу Л. Винар докладніше розглянув у кількох своїх працях, присвячених львівському двадцятиліттю діяльності автора "Історії України-Руси". Вчений слушно зауважив, що ініціатива утворення і плани діяльності Археографічної комісії НТШ належали саме М.Грушевському, котрий одразу по приїзді до Львова ініціював масштабну пошукову та публікаторську діяльність. Далі дослідник, на підставі отриманої з

"Хроніки НТШ" інформації коротко висвітлює перші кроки в діяльності львівської комісії, вірно наголошуючи, що саме її голова був найактивнішим діячем на полі галицької археографії. "Треба зазначити, – вказав Л. Винар, – що М.Грушевський завжди надавав великого значення археографічним досліддам і видаванню джерел української культури" [9, 36]. Разом із тим, шановний дослідник припустився помилки при підведенні підсумків діяльності Археографічної комісії НТШ вказавши, що в період до вибуху Першої світової війни друком вийшло одинадцять томів "Жерел до історії України-Руси" [9, 43]. Як відомо, під керівництвом М.Грушевського Археографічна комісія до 1914 р. видала дев'ять томів "Жерел" та сім томів "Пам'яток". Втім, Л.Винар цілковито правий в загальній оцінці темпів публікаторської діяльності членів львівської комісії, адже вважаючи на скромні фінансові можливості НТШ, це було вагоме наукове досягнення.

Подібні оцінки археографічної діяльності М. Грушевського прозвучали також на сторінках першої наукової біографії видатного вченого, котру Л. Винар присвятив сто двадцятій річниці від дня народження автора "Історії України-Руси". Аналізуючи становлення М. Грушевського як археографа, автор вкотре відзначив спадкоємність археографічних традицій Київської археографічної комісії та Археографічної комісії НТШ. Разом із тим, Л. Винар вдало підмітив, що на відміну від "Архива Юго-Западной России", що по суті містив документи з історії України (хоча й не зазначав цього в титулі), чоловік видання львівського Товариства – "Жерела до історії України-Руси" – уперше показало науковому світу солідність джерельних підстав минулого одного з найбільших східнослов'янських народів. Підсумовуючи галицький період археографічної діяльності видатного вченого, його біограф відзначив: "Грушевський надавав виняткової уваги виданням джерел до історії України, тому паралельно зі своїми оригінальними монографічними дослідженнями і своїх учнів він розвивав археографічну діяльність. Не дивлячися на обмежені фінансові ресурси, він висилає своїх учнів до польських, російських, віденських, ватиканських і інших архівів і в висліді їхньої праці видаються збірки джерел до історії України. Не підлягає сумніву, що Грушевський і його школа в Львові відіграли переломову роль в розбудові джерельної бази української національної історіографії" [10, 59].

Чи не вперше серед діаспорних істориків Л.Винар присвятив увагу археографічній діяльності М.Грушевського в останнє десятиліття його життя. Він слушно відзначив, що київську історичну школу видатного вченого також характеризував документалізм. Подібно, як це було і у Львові, в Києві автор "Історії України-Руси" започатковує археографічні експедиції, висилаючи своїх учнів і співробітників до українських і російських архівів. Плани ж організувати такі експедиції до європейських

сховищ, вірно відзначає автор, не мали успіху внаслідок ізоляціоністської політики радянської влади. Характеризуючи здобутки Археографічної комісії ВУАН на чолі з М. Грушевським, Л. Винар влучно підсумовує: "Отже в археографічній ділянці Грушевський і його учні в 1920-их рр. продовжували працю його "львівської школи" з 1900-их рр., коли він очолював Археографічну комісію НТШ. Критичне вивчення історичних джерел завжди було характеристичне для Грушевського і його учнів у Львові й Києві" [10, 74].

Підсумовуючи огляд грушевськіани за 40-80-ті рр., робимо висновок, що в історіографії розроблялись різноманітні проблеми вивчення археографічної спадщини М. Грушевського. Ці дослідження набули системності та організованості із впровадженням нової українознавчої дисципліни – грушевськознавства, а також заснуванням в США Українського історичного товариства та його друкованого органу – журналу "Український історик". До досягнень цього періоду можна віднести розробку ряду проблем формування Грушевського-археографа та впливу київської історіографічної традиції на джерелознавчу складову його фахового становлення; еволюції археографічних зацікавлень історика у львівську та київську доби його життя; ролі археографічної спадщини М. Грушевського для української науки ХХ ст. Разом із тим відзначимо, що об'єктивно рівень досліджень послаблювався через неможливість використання діаспорними науковцями архівної грушевськіани, що зберігалась в СРСР. Незважаючи на певні недоліки, доробок учених діаспори склав поважний етап в реконструкції археографічної діяльності М. Грушевського, став підґрунтям сучасних досліджень [11, 154-182].

Джерела та література:

1. Ohloblyn O. Ukrainian Historiography (1917-1956) / O. Ohloblyn // The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S. – 1957. – Vol.V-VI. – P. 307-435.
2. Будурович Б. Михайло Грушевський в оцінці західноєвропейської і американської історіографії / Богдан Будурович // Визвольний шлях. – Лондон, 1967. – № 2. – С. 171-181.
3. Полонська-Василенко Н. Історична наука в Україні за советської доби та доля істориків / Наталя Полонська-Василенко // Записки НТШ. Праці Історично-філософської секції. Збірник на пошану українських учених знищених більшовицькою Москвою. – Париж-Чикаго, 1962. – Т. CLXXIII. – С. 7-110.
4. Сакада Л. "Український історик" : Генеза, тематика, статті / Людмила Сакада. – Нью-Йорк, Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2003. – 328 с.
5. Гирич І. Внесок "Українського історика" в грушевськознавство / Ігор Гирич // Український історик. – 1994. – № 1-4. – С. 102-109.
6. Тельвак В.В. Проблеми дослідження теоретико-методологічної спадщини М. Грушевського на сторінках «Українського Історика» / В.В. Тельвак // Український історик. – 2003. – № 1-5. – С. 177-192.
7. Винар Л. Думки з приводу п'ятдесятих роковин смерті Михайла Грушевського / Любомир Винар // Український історик. – 1984. – № 1-4. – С. 7-20.

8. Винар Л. Ранні історичні праці Михайла Грушевського і київська історична школа В. Антоновича / Любомир Винар // Український історик. – 1966. – № 3–4. – С. 26–32.
9. Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Шевченка : 1892-1934 / Любомир Винар. – Нью-Йорк; Дрогобич; Львів : Українське Історичне Товариство, 2006. – 384 с.; іл. Серія Грушевськіяна, том 8.
10. Винар Л. Найвидатніший історик України Михайло Грушевський (1866-1934). У 50-ліття смерті / Любомир Винар. – [Мюнхен] : Сучасність, 1985. – 120 с.
11. Атаманенко А. Розвиток грушевськознавства в діаспорі / Алла Атаманенко // Український історик. – 2006–2007. – № 4 / 1–2. – С. 154–182.

Віктор Гоцуляк

ВНЕСОК ОЛЕКСАНДРА ГРУШЕВСЬКОГО У РОЗВИТОК ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ ТА АРХІВОЗНАВСТВА : ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Життя та діяльність Олександра Сергійовича Грушевського (1877-1943) – історика, літературознавця, педагога і громадського діяча засвідчили його вагомих внесок у розвиток вітчизняної історичної науки та архівної справи. Сучасні науковці одностайні у тому, що вчений збагатив наукове українознавство низкою праць з історії, історіографії, джерелознавства, історичної географії, архівознавства, етнографії та літературознавства. Він займає поважне місце серед таких представників вітчизняної історичної науки, як В. Данилевич, В. Модзалевський, Д. Дорошенко, М. Крачківський та інші [1, 91]. Також вважають, що він причетний до ідейного й організаційного творення української гуманітарної науки перших трьох десятиліть ХХ ст., розбудови національної освіти, розроблення концептуальних засад розвитку бібліотечної справи в Україні та до створення Української академії наук [1, 91].

Щодо біографічної традиції то її складають відомості про те, що народився майбутній вчений 12 (24) серпня 1877 р. у Ставрополі в родині священика. Пізніше, у 1879 р. сім'я Грушевських переїхала до Владикавказу. З 1888 до 1893 рр. Олександр навчався у місцевій класичній гімназії, у 1895-1899 рр. – на історико-філологічному факультеті Університету св. Володимира, який закінчив із дипломом I ступеня і золотою медаллю за історичний нарис “Турово-Пінське князівство”. Спорідненою з цією тематикою була його дипломна робота: “Пинское Полесье. Исторические очерки. Очерки истории Турово-Пинского княжества XI-XIII вв.”.

У подальші роки О. Грушевський викладав історію у Новоросійському (Одеському) (січень 1907 – вересень 1908 рр.) університеті як приват-доцент кафедри російської історії, де отримав премію за спецкурс, присвячений добі Петра I, прочитаний російською